

Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 31/2023

Suomalaisen maatiaiskan säilytysohjelma 2019–2021

Emma Ojanen, Petra Tuunainen ja Juha Kantanen

Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 31/2023

Suomalaisen maatiaiskan säilytysohjelma 2019–2021

Emma Ojanen, Petra Tuunainen ja Juha Kantanen

Viittausohje:

Ojanen, E., Tuunainen, P. & Kantanen, J. 2023. Suomalaisen maatiaiskan säilytysohjelman yhteenveto 2019–2021. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 31/2023. Luonnonvarakeskus. Helsinki. 29 s.

ISBN 978-952-380-655-9 (Painettu)

ISBN 978-952-380-656-6 (Verkkajulkaisu)

ISSN 2342-7647 (Painettu)

ISSN 2342-7639 (Verkkajulkaisu)

URN <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-656-6>

Copyright: Luonnonvarakeskus (Luke)

Kirjoittajat: Emma Ojanen, Petra Tuunainen ja Juha Kantanen

Julkaisija ja kustantaja: Luonnonvarakeskus (Luke), Helsinki 2023

Julkaisu vuosi: 2023

Kannen kuva: Emma Ojanen

Painopaikka ja julkaisumyynti: PunaMusta Oy, <http://luke.omapumu.com/fi>

Tiivistelmä

Emma Ojanen¹⁾, Petra Tuunainen²⁾ ja Juha Kantanen¹⁾

¹⁾Luonnonvarakeskus (Luke), Jokioinen

²⁾Luonnonvarakeskus (Luke), Maaninka

Luonnonvarakeskuksen (Luke) koordinoima suomalaisen maatiaiskan säilytysohjelma on osa Suomen maa-, metsä- ja kalatalouden kansallista geenivaraohjelmia. Maatiaiskan säilytysohjelman tavoitteena on turvata alkuperäisen maatiaiskan säilyminen, taata maatiaiskan rotupuhtaus ja ylläpitää rodun perinnöllistä monimuotoisuutta. Säilytysohjelmassa säilyttäjät ylläpitävät 10 erillistä maatiaiskanakantaa (sukulinjaa). Yhdellä säilyttäjällä voi olla vain yhtä kanakantaa. Muita kanarotuja ei sallita. Säilytysohjelmaan liittyessä kanat on hankittava ohjelmaan kuuluvasta kanalasta. Säilyttäjät ovat enimmäkseen harraste- ja kotitarvekanaloiden pitäjiä ja toimivat säilytysohjelmassa vapaaehtoisuudeltaan. Maatiaiskan säilytysohjelma aloitettiin vuonna 1998.

Maatiaiskan säilytysohjelman vuosiraportointi tarjoaa mahdollisuuden kerätä vuosi vuodelta kattuvaa aineistoa paitsi maatiaiskanojen määristä, myös niiden ominaisuuksista. Tässä raportissa esitellään säilytysohjelmaan osallistuvien kanaloitten määrät vuodelta 2021 sekä maatiaiskanojen eläinmäärät kanakannoittain tämänhetkisen tilanteen mukaan. Lisäksi käsitellään vuosien 2019–2021 aikana vuosiraporteista kertynyt aineisto maatiaiskanojen ominaisuuksista. Raportissa esitellään säilytysohjelman ja suomalaisen maatiaiskan kokonaiskuva tällä hetkellä.

Tiedot maatiaiskanojen laadullisista ominaisuuksista kiinnostavat kanojen hankintaa harkitsevia harrastajia ja auttavat osaltaan saamaan lisää osallistujia ohjelmaan. Vaikka tässä raportissa onkin ollut mahdollista käsitellä vain suppea ja monin tavoin vajaa aineisto, jo nyt kertyneistä tiedoista näkee, että monimuotoinen suomalainen maatiaiskana tarjoaa kaikille jotakin, riippuen siitä mitä ominaisuuksia kanoilta toivoo.

Vuosiraportin kyselylomakkeen uudistaminen mahdollistaisi tulevaisuudessa tarkemman ja monipuolisemman aineiston keräämisen. Laadulliset ominaisuudet koetaan usein tärkeiksi, kun kanoja hankitaan kotitarvekanaloihin tai lemmikeiksi. Lintujen luonne ja persoonallinen ulkonäkö voivat olla tärkeämpiä valintaperusteita kuin muninnan tehokkuus tai nopeasti saatettu teuraskoko. Monimuotoisuuden säilyminen on tärkeää suomalaisen maatiaiskan tulevaisuudelle.

Asiasanat: eläingenivarat, maatiaiskana, säilytysohjelma

Abstract

The conservation program for the Finnish landrace chicken, coordinated by the Natural Resources Center (Luke), is part of Finnish National Genetic Resources Programme for Agriculture, Forestry and Fishery. The goal of the conservation program for the Finnish landrace chicken is to secure its preservation, guarantee breed purity and maintain the breed's hereditary diversity. In the conservation program, the network of breeders maintains 10 separate phenotypically distinct chicken lineages. One breeder can only have one lineage of chickens which are bought from a breeder who is already in the program. The breeders are mostly volunteer hobby chicken breeders. The landrace chicken conservation program was established in 1998.

The annual reporting of the conservation program offers an opportunity to collect data that accumulates from year to year not only on the numbers of chickens, but also on their characteristics. This report presents the number of landrace chickens and keepers within the conservation program in 2021. Additionally, the material collected from the annual reports from the years 2019-2021 on the characteristics of landrace chickens is discussed. The report presents the status of the conservation program and the Finnish landrace chicken.

Information about the qualitative breed characteristics of Finnish landrace chickens is interesting for people who are considering the purchase of chickens and helps to attract more participants to the program. Although the reported data has been limited and, in many ways, insufficient, it can already be seen that the diverse Finnish landrace chicken offers something for everyone, depending on what qualities of chickens they prefer. Renewing the questionnaire for the program's annual report would enable collection of more accurate and versatile data in the future. Qualitative breed characteristics are often important when purchasing chickens for hobby flocks or as pets. The temperament and appearance of the birds can be a more important criteria for selection, rather than egg-laying efficiency or quickly achieved slaughter weight. Preservation of genetic diversity is important for the future of the Finnish landrace chicken.

Keywords: animal genetic resources, landrace chicken, conservation

Sisällys

1. Suomalaisen maatiaiskanän säilytysohjelma.....	6
2. Johdanto	8
3. Säilyttäjien ja säilytysohjelmassa olevien lintujen määrät vuonna 2021	9
3.1. Säilytysohjelmaan kuuluvien lintujen määrät	10
3.2. Säilytysohjelmaan kuuluvien parvien koko.....	12
4. Maatiaiskanän rotuominaisuudet	15
4.1. Minkä värisiä maatiaiskanät ovat?	16
4.1.1. Yleisimmät värit 2019–2021	16
4.1.2. Kantakohtainen värijakauma	17
4.1.3. Värillä ei ole väliä	19
4.2. Minkä kokoisia maatiaiskanät ovat?.....	20
4.3. Kuinka paljon maatiaiskanät munivat?.....	20
4.3.1. Milloin maatiaiskanät alkavat munia?.....	22
4.3.2. Munintatauon pituus.....	23
4.4. Maatiaiskanän emo-ominaisuudet	24
4.5. Maatiaiskanojen luonne.....	25
5. Yhteenveto.....	27
Viitteet.....	28

1. Suomalaisen maatiaiskan säilytysohjelma

Luonnonvarakeskuksen (Luke) koordinoiman suomalaisen maatiaiskan säilytysohjelman tavoitteena on turvata alkuperäisen maatiaiskan säilyminen, taata maatiaiskan rotupuhtaus ja ylläpitää rodun perinnöllistä monimuotoisuutta. Säilytystoiminnan oleellimmat tekijät aitouden varmistamiseksi ovat suljettu ohjelma, jäljitettävyyden ja kanojen käyttäytymistarpeet huomioivat pito-olosuhteet.

Säilytysohjelmassa säilyttäjät ylläpitävät 10 erillistä maatiaiskanakantaa (sukulinjaa). Säilyttäjät ovat enimmäkseen harraste- ja kotitarvekanaloiden pitäjiä, ja toimivat säilytysohjelmassa vapaaehtoispuhjalta. Maatiaiskan säilyttäjän on mahdollista saada tukea alkuperäisrodun kasvatukseen, mikäli hän on EU-tukiin oikeutettu maataloustuottaja, parven koko on vähintään 20 lintua ja kuuluu säilytysohjelmaan (Ruokavirasto 2022).

Säilyttäjät ja siipikarja-alan organisaatiot muodostavat säilytysohjelman tavoitteiden saavuttamiseksi toimijoiden verkoston, jonka koordinaatiovastuu on Luonnonvarakeskuksella osana Suomen maa-, metsä- ja kalatalouden kansallista geenivaraohjelmaa (Pehu ym. 2018). Kansallisella geenivaraohjelmalla pyritään säilyttämään Suomen alkuperäiset kotieläinrodut. Maatiaiskanojen ajantasaiset lukumäärät raportoidaan FAO:n ylläpitämään kansainväliseen tietokantaan (<http://dad.fao.org/>).

Maatiaiskan säilytysohjelma aloitettiin vuonna 1998. Tänä aikana alkuperäinen eläinkanta on saatu pelastettua: suomalainen maatiaiskana ei ole enää alkuperäisrotuna uhanalainen. Säilytysohjelmaan kuuluvien eläinten määrä ylittää 5500 yksilöä. Yksittäisten kanakantojen tilanne on kuitenkin toinen. FAO:n määritelmän mukaan kotieläinrotu määritellään uhanalaiseksi, mikäli lisääntyviä naaraita on 100–1000, uroksia 5–20 ja populaation koko alle 1200 yksilöä.

Säilytysohjelman tavoitteiden kannalta olisi tärkeää saada eri kantojen yksilölukumääriä tasaisempaan nousuun. Tällä hetkellä maatiaiskanojen kokonaismäärän kasvu on pitkälti kahden erityisen suosituksen kannan ansiota (piikkiön- ja tyrnävänkanta). Tulevaisuuden geenitutkimus saattaa löytää tällä hetkellä harvinaisemmista kannoista tärkeitä ominaisuuksia, joten ohjelmassa olisi tärkeää varmistaa, ettei geenivainasta pääse katoamaan eri kantojen suosion vaihdellessa.

Säilyttäjaverkostoon liittyvä eläintenpitäjä sitoutuu kanojen hoidon hyviin toimintatapoihin ja Luonnonvarakeskuksen koordinoiman suomalaisen maatiaiskan säilytysohjelman sääntöihin. Säilytysohjelmassa maatiaiskan kasvattaja sitoutuu hoitamaan eläimiään lajille tyypillisissä, luonnollisissa olosuhteissa lattiakanalassa, josta on kesällä ulkoilumahdollisuus (Luonnonvarakeskus 2019).

Säilytysohjelmaan kuuluva kasvattaja ei saa pitää muita kanarotuja, jotta risteytyminen muihin rotuihin voidaan tehokkaasti estää (Luke, 2019). Säilyttäjällä voi olla vain yhtä maatiaiskanakantaa. Ohjelmaan liittyessä kanat on hankittava säilytysohjelmaan jo kuuluvasta kanalasta. Uutta maatiaiskanasukupolvea voi kasvattaa emon hautomana, hautomakoneessa tai molemmilla menetelmillä. Useamman kuin yhden kukon pitäminen parvessa olisi suositeltavaa. Säilytystyön sujumisesta ja eläinten ominaisuuksista raportoidaan vuosittain Maatiaiskana-palvelussa.

Säilytysohjelman sääntöopas on nähtävissä osoitteessa: <https://maatiaiskanat.luke.fi/Maatiaiskana/>

Säilytysohjelmaan liittään täyttämällä nettilomake osoitteessa: <https://maatiaiskanat.luke.fi/Maatiaiskana>

Kaikki maatiaiskan säilytysohjelman jäsenten yhteystiedot löytyvät osoitteesta: <https://maatiaiskanat.luke.fi/Maatiaiskana/publicKeepersList>

Säilyttäjien vuosiraportointi tehdään täyttämällä nettilomake osoitteessa: <https://maatiaiskanat.luke.fi/Maatiaiskana/internal>

Luken eläingenivarat-nettisivut löytyvät osoitteesta: <https://www.luke.fi/fi/ajankohtaista/teemat-ja-kampanjat/geenivarat/elaingeenivarat>

2. Johdanto

Maatiaiskanojen säilytysohjelman vuosiraportointi uudistettiin vuonna 2017. Raportointikäytäntöjen muuttuminen ja säilytysohjelman sääntöjen päivitys vuonna 2019 vaikuttivat jonkin verran säilyttäjien määriin. Osa luopui säilytysohjelmasta, ja toisaalta mukaan on tullut uusia vasta-aloittaneita säilyttäjiä.

Tässä raportissa esitellään säilytysohjelmaan osallistuvien kasvattajien määrät ja maatiaiskanojen eläinmäärät kanakannoittain vuoden 2021 vuosiraportoinnin mukaan. Lisäksi käsitellään vuosien 2019–2021 vuosiraporteista kertynyt aineisto maatiaiskanojen ominaisuuksista. Tarkoitus on esitellä säilytysohjelman kokonaiskuva tällä hetkellä, ja tarkastella kuinka säilytysohjelman vuosiraportoinnin kyselylomake voisi tuottaa nykyistä tarkempaa ja monipuolisempaa tietoa suomalaisesta maatiaiskanasta.

Suomalaisen maatiaiskan sukulaisuussuhteita muihin maailman kanarotuihin on esitelty laajassa vertailututkimuksessa (Malomane ym. 2019). Maatiaiskan on todettu erottuvan muista eurooppalaisista kanaroduista omaksi geneettiseksi ryhmäkseen. Eri kanakantojen ominaispiirteitä, kuten värejä ja tuotanto-ominaisuuksia, on esitelty aikaisemmissa kirjoituksissa ja opinnäytetyössä (Ojanne 2012; Markkanen 2016). Geenitutkimuksen pohjalta eri kantojen ominaisuuksia on selvitetty (Berres ym. 2020; Kantanen 2021). Jälkimmäisessä tutkimusaineisto on kerätty vuonna 2012, ja tiedot kanakantojen ominaisuuksista ennen vuotta 2018 kerätystä aineistosta (M. Honkatukia henkilökohtainen tiedonanto 27.5.2022).

Suomalaisen maatiaiskan säilytysohjelman historiaa ja kehitysvaiheita ovat käsitelleet esimerkiksi Hassinen (2006), Tuovinen (2010), Ojanne (2012), Hassinen (2014) ja opinnäytetyössä Auvinen (2014). Säilytysohjelman sääntöuudistuksen (Luonnonvarakeskus 2019) ja vuosiraportointijärjestelmän uudistamisen jälkeen ei ole tehty katsausta raporteista kertyneeseen aineistoon. Ainoastaan säilyttäjien ja eläinten määrät on raportoitu (Tuunainen 2021). Eri kanakantojen ominaispiirteisiin liittyviä tietoja ei siis ole päivitetty lähes kymmeneen vuoteen.

Maatiaiskanojen laadullisiin ominaisuuksiin liittyvä aineisto kertyy hitaasti, koska näihin kysymyksiin vastaaminen on vapaaehtoista, eivätkä kaikki raportin täyttäneet vastaa kaikkiin kysymyksiin joka vuosi. Esimerkiksi Markkasen (2016) pro gradussa käytettävissä olleiden raportti-vastausten määrä oli monen muuttujan kohdalla alle 40 kpl, usein jopa alle 10 kpl, jolloin johdopäätösten tekeminen aineiston perusteella on vaikeaa. Tässä raportissa esitelty aineisto onkin laajin, mitä suomalaisen maatiaiskan säilytysohjelman aineistosta on tähän mennessä käsitelty.

3. Säilyttäjien ja säilytysohjelmassa olevien lintujen määrät vuonna 2021

Maatiaiskan säilytysohjelmaan kuuluvilta säilyttäjiltä pyydettiin vuosiraportointi vuoden 2021 osalta tammi-maaliskuussa 2022 (Taulukko 1). Vastausprosentti oli tänä vuonna yhteensä noin 82 %. Vuoden 2020 vastausprosentti oli 84 % ja vuonna 2019 74 %.

Maatiaiskan säilyttäjiä oli yhteensä 223 kpl. Eniten säilyttäjiä oli tyrnävän- (61 kpl), piikkiön- (39 kpl) ja alhonkannoilla (22 kpl). Vähiten säilyttäjiä oli jussilan- (10 kpl), hämeen- (10 kpl) ja ilmajoenkannoilla (13 kpl).

Taulukko 1. Säilytysohjelmassa mukana olevien säilyttäjien lukumäärä vuonna 2021 ja vuosiraportoinnin raportointiprosentti.

Kanakanta	Aktiiviset säilyttäjät, kpl	Vastausprosentti, %
Alhonkanta	22	77,3
Hornionkanta	18	100,0
Hämeenkanta	10	80,0
litinkanta	15	80,0
Ilmajoenkanta	13	100,0
Jussilankanta	10	100,0
Kiuruvedenkanta	17	47,1
Piikkiönkanta	39	79,5
Savitaipaleenkanta	18	83,3
Tyrnävänkanta	61	82,0
yht.	223	81,6

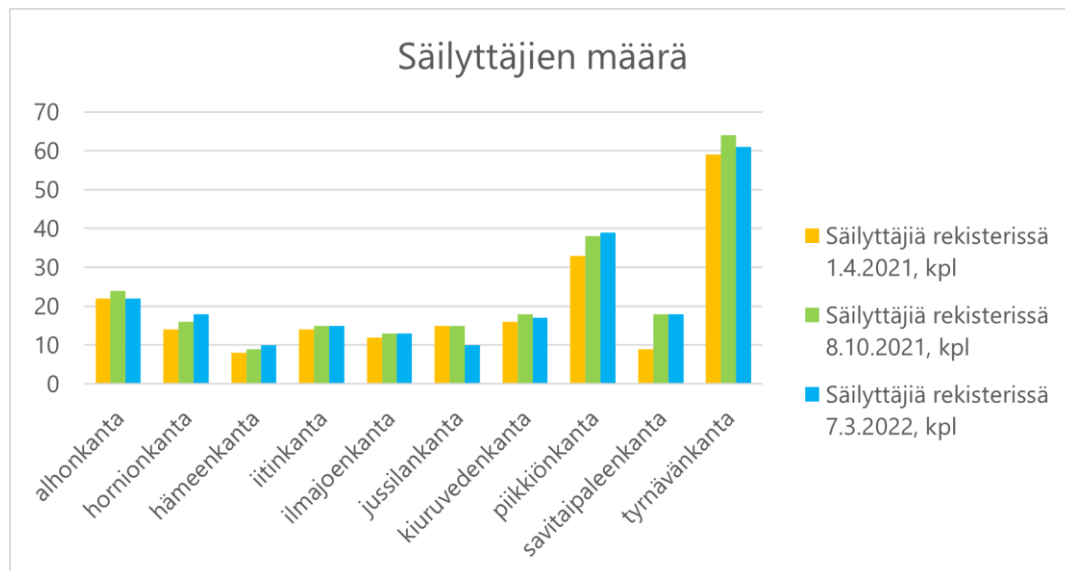
Säilytysohjelmaan sitoutuneiden säilyttäjien määrä on pysynyt kohtalaisen tasaisena viimeisen vuoden aikana (Kuva 1). Keväällä 2021 tehty Kanakuulutus-kampanja, jolla houkuteltiin kanaharrastajia valitsemaan maatiaiskanat, toi säilytysohjelmaan erityisesti savitaipaleenkannalle uusia säilyttäjiä (Luke 2021). Maatiainen ry valitsi savitaipaleenkannan vuoden maatiaiseläimeksi vuonna 2022 (Ojanne 2022).

Säilyttäjien määrä vaihtelee jonkin verran vuosittain ja kanakantojen suosio voi muuttua nopeasti. Esimerkiksi tyrnävänkanta oli vielä vuonna 2008 kanakannoista harvinaisin (Tuovinen 2010) mutta jo vuonna 2013 toiseksi yleisin (Markkanen 2016). Tyrnävänkannan säilyttäjien lukumäärä nousi muutamasta ihmisestä 40:een vuonna 2009 (Markkanen 2016). Savitaipaleenkanta oli puolestaan vuonna 2001 suosituin (Markkanen 2016) mutta kannan suosio hiipui vähitellen. Geneettisen monimuotoisuuden säilytyksen kannalta olisikin tärkeä varmistaa, etteivät äkilliset heilahdukset eri kantojen suosiossa aiheuta geeniaineksen katoamista. Yksi keino tähän on pyrkiä etsimään uusia säilyttäjiä kanaparville, mikäli joku aiempi säilyttäjä haluaa jättäytyä pois ohjelmasta.

Aktiiviset säilyttäjät ovat kannan säilytystyön paras mainos, koska he tuottavat ja myyvät sekä siitosmunia että nuorikoita ja suosittelevat usein säilytysohjelmaa ostajille. Nykyisten sääntöjen (Luonnonvarakeskus 2019) mukaan kaikki säilyttäjät saavat myydä siitosmunia ja

nuorikoita eikä erillisiä ”poikastuottajia” enää ole. Maatiaiskanakantojen saatavuus eri paikkakunnilla voi vaikuttaa uusien säilyttäjien saamiseen eri kannoille.

Uusia säilyttäjiä kaivattaisiin ennen kaikkea harvinaisemmille kannoille, joissa joko säilyttäjien lukumäärä tai säilytysohjelmassa mukana olevien lintujen lukumäärät ovat pieniä. Luonnonvarakeskuksen tiedotteessa 11.5.2022 mainittiin uusien säilyttäjien tarpeesta kiuruveden-, savitaipaleen, hornion- ja jussilankannoille (Luke 2022).

Kuva 1. Säilytysohjelmassa mukana olevien säilyttäjien lukumäärät 2021–2022.

Säilytysohjelman tavoitteiden kannalta olisi hyvä saada julki ajantasainen tieto eri kanakantojen säilyttäjämääristä mahdollisimman aikaisin keväällä. Tieto auttaa säilyttäjiä varautumaan siitosmunien ja nuorikoiden kysyntään sekä säilytysohjelmasta kiinnostuneita kanakannan valinnassa. Kanojen hankinnasta kiinnostuneet ottavat usein yhteyttä säilyttäjiin helmi-maaliskuusta alkaen. Harvinaisimmista kanakannoista tiedottaminen varhaiskevällä auttaisi kohdistamaan maatiaiskanoista kiinnostuneiden huomiota niihin kantoihin, joilla on suurin tarve saada lisää säilyttäjiä.

3.1. Säilytysohjelmaan kuuluvien lintujen määrät

Säilyttäjien parvikoko on vuosiraportoinnin kyselylomakkeen ainut pakollinen kysymys. Säilytysohjelmassa raportoidut eläinmäärät on saatu niiltä säilyttäjiltä, jotka tekivät vuosiraportoinnin 7.3.2022 mennessä (Taulukko 2). Arvioon eläinmäärästä säilytysohjelmassa on lisätty niiden säilyttäjien linnut, jotka eivät tänä vuonna jättäneet vuosiraporttia. Näiden säilyttäjien eläinmääräarvio perustuu vuoden 2021 tai 2020 raportointiin. Säilytysohjelman sääntöjen mukaan kahtena peräkkäisenä vuotena raportoinnin väliin jättäminen tulkitaan eroamiseksi säilytysohjelmasta.

Taulukossa poikasten lukumäärä on sisällytetty arvioon säilytysohjelman eläinmäärästä niin, että puolet poikasista on sukupuoleltaan kanoja ja puolet kukkoja, mikä tuo tuloksiin hieman epävarmuutta. Osa säilyttäjistä merkitsee poikasiksi kaikki sen vuoden aikana tuotetut poikaset, osa vain ne poikaset, jotka jätetään parveen kasvamaan, ja joista suurin osa on kanoja.

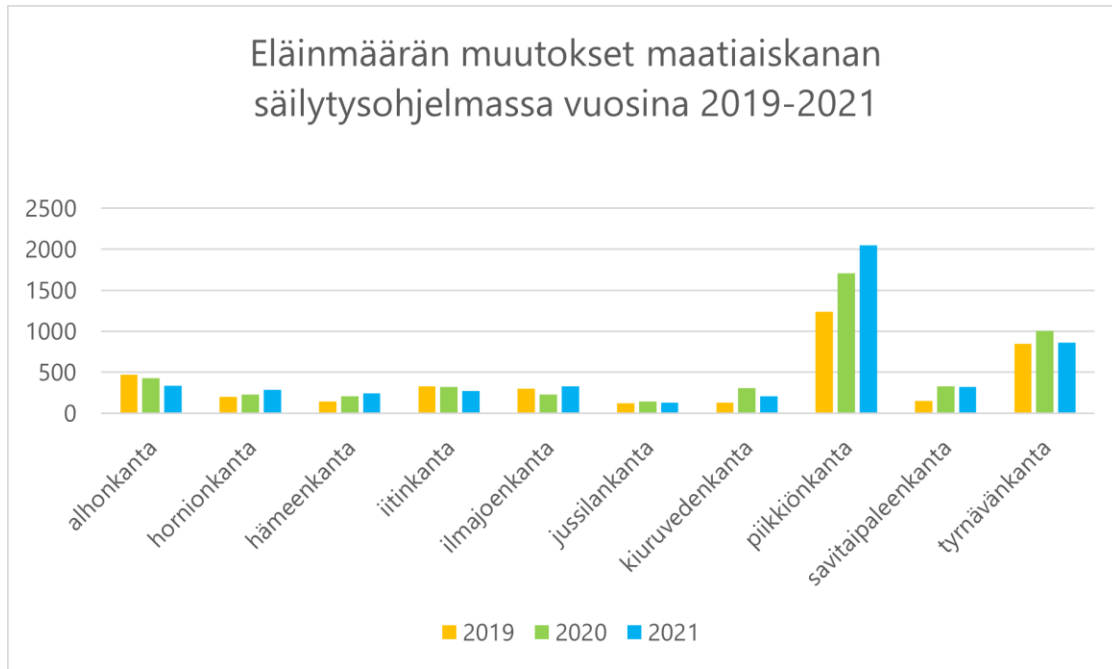
Tämä kohta vuosiraportista pyritään selkeyttämään seuraavassa vuosiraporttilomakkeen uudistuksessa.

Eläinmäärän raportoinnissa olennaisinta on tietää lisääntymisiässä olevien aikuisten kanojen ja kukkojen määrä, jotta kantojen tehollisesta populaatiokoosta voidaan esittää arviota. On huomattava, että piikkiönkanta ja tyrnävänkanta eroavat eläinmääriltään huomattavasti muista kannoista. Vaikka maatiaiskanoja onkin säilytysohjelman piirissä kokonaisuudessaan yli 3000 kpl, monissa kannoissa kanojen määrä on alle 200 kpl. Koska tulevaisuuden geenitutkimus saattaa paljastaa merkittäviä piirteitä eri kanakannoissa, kaikkien nykyisin ohjelmassa olevien kantojen määrän lisääminen olisi kansallisen geenivaraohjelman toteuttamisen kannalta tärkeää.

Taulukko 2. Vuoden 2021 raportoitu eläinmäärä maatiaiskan säilytysohjelmassa sekä arvio kokonaiseläinmäärästä.

Kanakanta	Raportoitu eläinmäärä 2021				Arvio eläinmäärästä säilytysohjelmassa		
	Kanoja, kpl	Kukkoja, kpl	Poikasia, kpl	Yht.	Kanoja, kpl	Kukkoja, kpl	Yht.
Alhonkanta	264	52	22	338	327	70	397
Hornionkanta	177	43	65	285	210	76	285
Hämeenkanta	197	25	20	242	232	34	266
Iitinkanta	202	28	40	270	275	53	328
Ilmajoenkanta	221	37	68	326	255	71	326
Jussilankanta	102	25	0	127	102	25	127
Kiuruvedenkanta	129	31	45	205	257	72	328
Piikkiönkanta	1 006	137	906	2 049	1 624	631	2 255
Savitaipaleenkanta	221	61	43	325	282	92	373
Tyrnävänkanta	610	92	159	861	829	199	1 027
Yht.	3 129	531	1 368	5 028	4 391	1 321	5 712

Kuvassa 2 on näytetty säilytysohjelmassa mukana olevien lintujen määrän muutokset vuosina 2019–2021. Kuvassa mukana olevat eläinmäärät ovat jokaisen vuoden raportoidut määrät yhteensä eli mukana on vain sellaisten säilyttäjien linnut, jotka olivat kyseisinä vuosina raportoineet. Luvuissa on laskettu yhteen kukot, kanat ja poikaset.

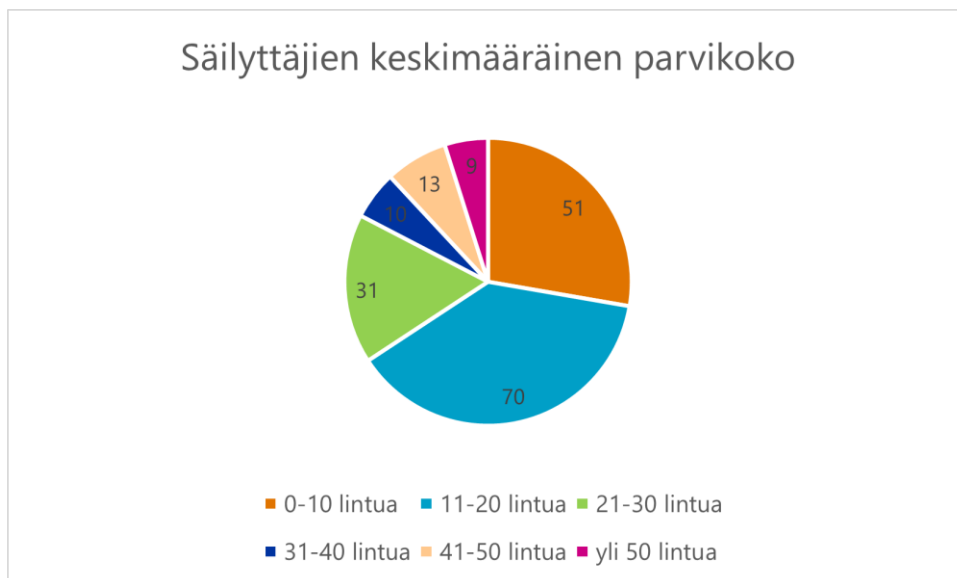

Kuva 2. Säilytysohjelmassa mukana olevien lintumäärien muutos vuosina 2019–2020.

3.2. Säilytysohjelmaan kuuluvien parvien koko

Säilytysohjelmassa mukana olevilla säilyttäjillä on keskimäärin 26 lintua (Kuva 3). Kanoja näistä on keskimäärin 16 ja kukkoja on yleisimmin 3. Yleisimmin parvikoko on 11–20 lintua. Osalla uusista tai parvea uudistavista säilyttäjistä parvi saattaa koostua pelkästään alle vuoden ikäisistä poikasista. 51 säilyttäjällä lintumäärä on alle 10. Säilytysohjelman sääntöjen mukaan parven tulisi olla vähintään 10 aikuista lintua, jotta populaatio pysyy elinvoimaisena. Uudet säilyttäjät voivat kuitenkin aloittaa pienemmällä määrällä, ja parvikoko suurenee myöhemmin.

Säilyttäjien tulisi pyrkiä myös lisäämään poikasia ja kasvattamaan uutta maatiaiskanojen sukupolvea. Siksi parven ikääntyessä pitäisi pyrkiä uudistamaan parvea ja pitämään se lisääntyvänä. Valtaosalla säilytysohjelmaan kuuluvista säilyttäjistä tämä toteutuukin, ja eläinmäärä on säilytysohjelman kannalta hyvä. Erittäin suuria eläinmääriä on pienellä joukolla säilyttäjiä. 13 säilyttäjällä on lintuja yli 40 ja yhdeksällä säilyttäjällä lintumäärä on yli 50.

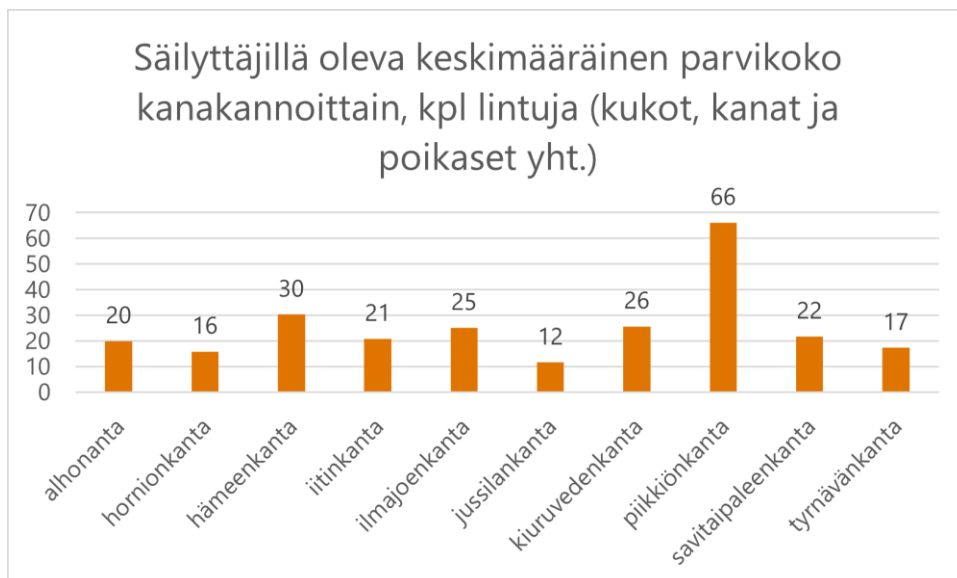
Kuva 3. Säilytysohjelmassa olevien säilyttäjien keskimääräinen parvikoko ja säilyttäjien lukumäärä kussakin parvikokoluokassa.

Kuvassa 4 on säilyttäjien parvikoko kanakannoittain. Piikkiönkannan säilyttäjillä keskimääräinen parvikoko on kaikista suurin, keskimäärin 66 lintua. Tähän vaikuttaa se, että piikkiönkannan säilyttäjistä neljällä on yli 50 linnun parvet. Muissa kannoissa näin suuren parven pitäjiä on vähän.

Ympäri Suomea hajautetut 11–20 linnun parvet ovat olleet toimiva tapa pitää yllä geneettistä monimuotoisuutta. Oma vaikutuksensa voi kuitenkin olla esimerkiksi sillä, jos ja kun jokin yksittäinen säilyttäjä tuottaa huomattavan paljon poikasia tai myy siitosmunia. Silloin yhden tai muutaman kukon osuus kanakannan geneettisestä aineksesta saattaa nousta nopeasti suureksi. Mitä useampi säilyttäjä myy siitosmunia tai nuorikoita, sitä tasaisemmin geeniaines säilyy seuraaville sukupolville.

Geenitutkimuksessa ei ole kuitenkaan löydetty tilastollisesti merkitsevää sukusiittoisuutta maatiaiskan eri kannoissa (Berres ym. 2020), joten nykytilanne ei sinällään ole uhka geneettisen monimuotoisuuden säilymiselle. Kukkojen riittävä määrä kaikissa kannoissa on kuitenkin tärkeää olemassa olevan geneettisen aineksen säilymiselle myös tulevaisuudessa. Voimassa olevat säännöt (Luonnonvarakeskus 2019) kannustavat pitämään parvessa useampaa kukkoa, mutta pienissä harrastekannoissa tämä ei aina onnistu.

Suomalaisen maatiaiskan säilytysohjelma voisi hyötyä siitä, että jokaisesta kanakannasta löytyisi muutama keskivertoa suurempi parvi. Käytännössä tämä todennäköisesti edellyttäisi jonkinlaista pienimuotoista kananmunan- tai lihantuotantoa lisääntyneiden kulujen (edes osittaiseksi) kattamiseksi. Useamman kukon pitäminen onnistuisi helpommin useamman kymmenen kanan parvessa, ja geneettisen monimuotoisuuden säilyttäminen olisi vakaamalla pohjalla.

Kuva 4. Säilyttäjillä oleva keskimääräinen parvikoko kanakannoittain.

4. Maatiaiskan rotuominaisuudet

Säilytysohjelman vuosiraportoinnin kysymyslomakkeella kysytään lintujen lukumäärän lisäksi monia maatiaiskanojen rotu- ja tuotanto-ominaisuuksiin liittyviä tietoja. Näihin kysymyksiin vastaaminen on vapaaehtoista, joten vastauksia kertyy tietokantaan vähemmän. Kaikki eivät vastaa valinnaisiin kysymyksiin joka vuosi, ja eri vuosina saatetaan vastata eri kysymyksiin. Esimerkiksi yhtenä vuonna vastataan värejä koskeviin kysymyksiin ja toisena lintujen painoa koskeviin kysymyksiin. Usein myös parven koostumus vaihtelee vuosittain jonkin verran, jolloin tiedot esimerkiksi parven yleisimmästä väristä muuttuvat.

Tähän raporttiin on koostettu tieto vapaaehtoisista kysymyksistä vuosilta 2019–2021. Aineistossa on mukana kaikki ne kolmelta vuodelta kertyneet raportit, joissa on vastattu laadullisiin ominaisuuksiin liittyviin kysymyksiin. On mahdollista, että osa parvien tiedoista on raportoitu useampana vuonna. Tämä on huomioitava etenkin silloin, kun jossakin kantakohtaisessa vertailussa on vähemmän kuin 10 vastausta. Tällöin on mahdollista, että tiedot koskevat itse asiassa vain kolmea kanaparvea, joista on annettu tiedot kaikkina kolmena vuonna.

Aineiston vähäisyydestä johtuen mahdollisia päällekkäisyyksiä tai toisintoja ei kuitenkaan ole lähdetty poistamaan. Tämän raportin tarkoituksena ei ole esittää ”lopullista totuutta” siitä, millainen maatiaiskana on, vaan kertoa mitä tietoa on tällä hetkellä olemassa, ja kuinka jatkossa voisi olla mahdollista kerätä monipuolisempaa ja kattavampaa tietoa vuosiraportoinnin yhteydessä.

Aineisto pitää sisällään tietoja vain niistä kanaparvista, joiden säilyttäjä on 1) täyttänyt vuosiraportin kolmen vuoden sisällä ja 2) vastannut raportin valinnaisiin kysymyksiin. Näin ollen on mahdollista, että säilytysohjelman parvissa on vaikkapa sellaisia värejä, mitä tässä raportissa ei ole mainittu lainkaan, tai munimistahdiltaan tässä esitetystä poikkeavia kanoja. Kaikkia vuosiraportin kysymyksiä ei ole käsitelty, vaan keskitytty usein kysytyihin asioihin maatiaiskanojen ominaisuuksista.

Tuloksissa mainittu kappalemäärä tarkoittaa käytettävissä olevien vuosiraporttien lukumäärää. Se ei tarkoita lintujen tai parvien lukumäärää, vaan pelkästään sitä, kuinka monessa vuosiraportissa on vastattu johonkin kysymykseen. Tästä syystä tulostaulukoiden kappalemäärät myös vaihtelevat eri kysymyksissä.

Tällä hetkellä käytettävissä olevassa aineistossa on siis suuria aukkoja, eikä kaikista kysymyksistä voida tehdä mielekkäitä kantakohtaisia vertailuja vähäisen vastausmäärän takia. Useissa kysymyksissä vastaukset edustavat vain noin puolta kaikista säilytysohjelmaan kuuluvista parvista. Kaikkien tulosten osalta on hyvä muistaa, että kyseessä ovat parvikohtaiset tiedot, ja nekin usein hyvin yleisellä tasolla.

Olemassa olevan aineiston tarkastelu on kuitenkin tärkeää aineiston puutteellisuuksista huolimatta. Vapaaehtoiset kysymykset vuosiraportissa liittyvät moniin sellaisiin asioihin, mitkä kiinnostavat maatiaiskanojen hankintaa harkitsevia ihmisiä, ja vaikuttavat kanakannan valintaan.

Mitä useampi säilyttäjä vastaa vapaaehtoisiin kysymyksiin vuosiraportissa, sitä tarkempaa aineistoa saadaan tutkittavaksi, ja sitä luotettavammin voidaan kuvailla, millaisia maatiaiskanat ovat yleensä, tai millainen jokin kanta on muihin kantoihin verrattuna. Vuosiraportin

kysymyksiä on tarkoitus selkiyttää ja tarjota enemmän vastausvaihtoehtoja vastaamisen helpottamiseksi.

4.1. Minkä värisiä maatiaiskanat ovat?

Tällä hetkellä vuosiraportissa kysytään väreistä sanamuodolla ”Mikä on kanojen/kukkojen pääväri?” ja tarjotaan valittavaksi erilaisia väri vaihtoehtoja. Vaihtoehtoisissa on eroteltu esim. ”musta” ja ”musta valtaväri”, tarkoittaen kokonaan mustan väristä, ja sellaista mustaa, millä on pieni määrä jotain muuta väriä höyhenpuvussa. Oma vaihtoehtonaan on tarjottu myös ”kirjava”.

Kysymyksen sanamuodosta johtuen monissa raporteissa on huomautettu avoimessa vastauskentässä, että kanalassa on monen värisiä yksilöitä, eikä kanoista tai kukoista voi nimetä jotain tiettyä väriä, mitä esiintyisi eniten. Nämä vastaukset on kirjattu kohtaan ”vaihteleva”.

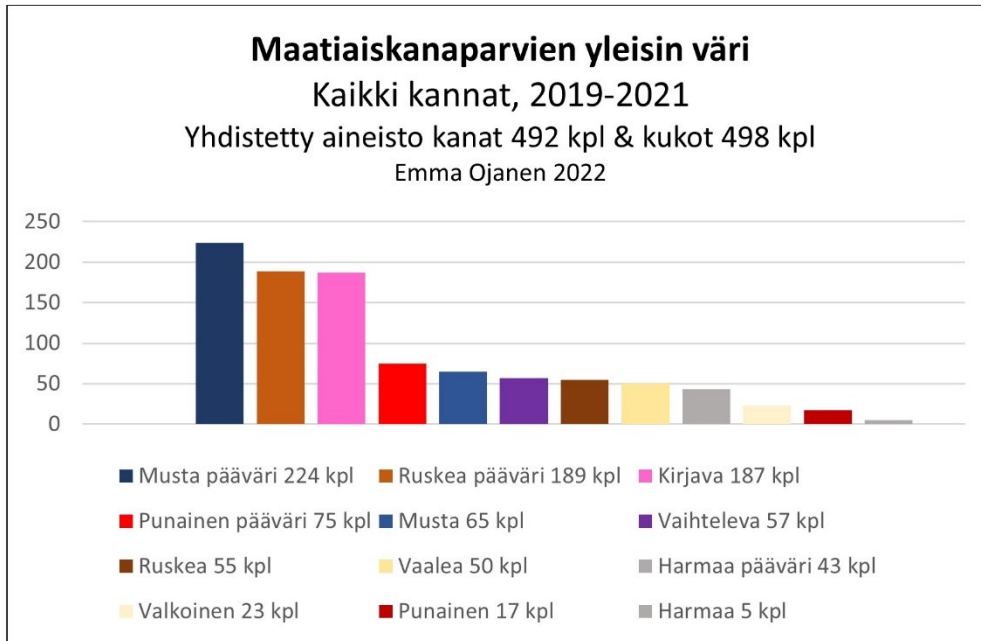
Väreistä ei ole annettu mallikuvia tai esimerkkejä vastausohjeissa, joten värien tulkinta riippuu katsojasta. Musta tai harmaa kana lienee yksiselitteinen, mutta esimerkiksi erilaiset ruskean ja punaisen sävyt voivat olla hankalampia. Monenlainen kirjavuus ja höyhenpeitteen vaihtelevat kuvioinnit voivat vaikeuttaa värin määrittämistä. Esimerkiksi enimmäkseen valkoinen väri voi maatiaiskanoilla esiintyä valkoisena pohjaväriä ja mustina tai harmaina laikkuina, joiden lukumäärä ja koko vaihtelee. Onko tällainen dalmatiankoiraa muistuttava kana siis vastaajan mielestä ”valkoinen” vai ”kirjava”? Vastausvaihtoehtoa ”valkoinen valtaväri” ei ole tällä hetkellä olemassa.

On myös muistettava, ettei maatiaiskanalla ole väriin perustuvaa rotumäärittelmää, ja säilytysohjelman säännöt kieltävät kanojen jalostamisen värien perusteella (Luonnonvarakeskus 2019, ”ei saa suorittaa suuntaavaa ilmiön valintaa kannan muuttamiseksi”). Kanakannan yleisin väri ei siis tarkoita sitä, että kannan lintujen ”pitäisi olla” jotain tiettyä väriä, tai että jotkut värit olisivat kiellettyjä tai ”väärinä” jossakin kannassa. Jos maatiaiskan sukutausta on selvillä, se saa olla minkä värinen tahansa. Vuosiraportin sanamuoto vastaa vain siihen kysymykseen, mikä on raportointihetkellä kanalan yleisin väri kanoissa ja kukoissa.

4.1.1. Yleisimmät värit 2019–2021

Kuvassa 5 on yleiskatsaus maatiaiskanojen väreistä. Kaaviota varten on yhdistetty kolmelta vuodelta kaikkien kanakantojen raporttien tiedot ja laskettu yhteen maininnat kukkojen ja kanojen yleisimmästä väristä. Kaavio vastaa kysymykseen siitä, minkä värisiä maatiaiskanat ovat yleisellä tasolla sukupuolesta ja kannasta riippumatta. Voidaan todeta, että musta pääväri oli parvissa yleisin ja harmaa harvinaisin.

Mutta kuten aiemmin on todettu, tämä ei tarkoita sitä, etteikö parvissa voisi olla muutamia harmaita yksilöitä. Kaavion ”5 kpl” tarkoittaa vain sitä, että viidessä tapauksessa harmaa on ollut joko kukkojen tai kanojen yleisin väri raportoidussa parvessa. Vastausvaihtoehto ”vaihteleva 57 kpl” sisältää tyypillisesti vastauksia, joissa kerrotaan, ettei yhtä tiettyä väriä voi nimetä parven yleisimmäksi.

Kuva 5. Maatiaiskanaparvien yleisimmät värit 2019–2021 kerätyn aineiston mukaan.

Kuvan 5 aineisto on vuosilta 2019–2021, mukana kaikista kannoista sekä kanat että kukot. Kappalemäärä viittaa niihin säilyttäjien vuosiraportteihin, missä värikysymykseen on vastattu joko kanojen tai kukkojen osalta. Se vastaa kysymykseen, kuinka monessa parvessa jokin väri on yleisin, mutta ei kerro sitä, kuinka monta tietynväristä kanaa tai kukkoa on olemassa.

4.1.2. Kantakohtainen värijakauma

Kanakannan valintaa harkitseva haluaa usein tietää, miten eri kanakannat eroavat toisistaan värikyyden perusteella. Tästä syystä aineistosta on koottu taulukko, missä eri kanakantojen värivastaukset on eritelty tarkemmin. Kanakantojen yleisimmät värit on esitetty taulukossa 3. Kuvassa olevaa taulukkoa tulkitessa on hyvä muistaa, että nämä värit ovat niitä, mitä kolmen vuoden aikana on mainittu raporteissa kanalan yleisimmäksi väriksi.

Tyhjät kohdat taulukossa kertovat, ettei kukaan kannan säilyttäjä ole nimennyt kyseistä väriä parvessa yleisimmäksi. Se ei kuitenkaan tarkoita, etteikö kannasta voisi löytyä kyseistä väriä pienempinä määrinä. Kanakannan värikirjon laajuutta voi kuitenkin päätellä siitä, kuinka monta eri väriä on merkitty parven yleisimmäksi väriksi.

Kantakohtainen värijakauma vuosina 2019–2021, käytettävissä oli yhteensä 497 raporttia. Värien prosenttiosuus sukupuolen mukaan eriteltyinä. "Harmaa2", "Ruskea2" jne. viittaa vastausvaihtoehtoon "harmaa pääväri" (eli enimmäkseen harmaa, muita värejä mahdollisesti seassa). "Vaihteleva" tarkoittaa vastauksia, joissa yhtä pääväriä ei voitu nimetä koska parvessa on eri värisiä lintuja.

Kuvan taulukkoa lukiessa on myös hyvä muistaa, että eri kanakannoissa on eri määrä lintuja. Tyrnävän- ja piikkiönkannat ovat populaatiokooltaan huomattavasti suurempia kuin muut.

Vastaavasti esimerkiksi hämeen kannassa on vähän lintuja ylipäätään, ja vähän käytettävissä olevaa aineistoa. Mitä vähemmän kannalla on säilyttäjiä ja mitä vähemmän on säilyttäjiä saatuja raportteja, sitä epävarmempia tulokset ovat.

Taulukko 3. Kantakohtainen värijakauma 2019–2021 aineistossa.

Kantakohtainen värijakauma vuosina 2019-2021													Emma Ojanen 2022	
Yleisin väri parvessa		Harmaa		Harmaa2		Kirjava		Musta		Musta2		Vaihteleva		
		%		%		%		%		%		%		
KANTA	497 kpl	kana	kukko	kana	kukko	kana	kukko	kana	kukko	kana	kukko	kana	kukko	
alhonkanta	59				1,7	10	33		1,7		15	5	5	
hornionkanta	45					18	40	11	2,2	13	31	11	9	
hämeenkanta	23				39	4,3	4	30	17	57	35			
iitinkanta	31					13		28		28	29			
ilmajoenkanta	33					3	12	3		50	18			
jussilankanta	34							15	35	30	29	9		
kiuruvedenkanta	27					24	26	8	7,4	32	15	8	11	
piikkiönkanta	75	2,7	2,7	2,7	8	12	31	6,8	5,3	34	24	6,8		
savitaipaleenkanta	32					9,4	9		9	69	25	6,3		
tyrnävänkanta	138	1		15	3,6	28	28		1	10	11	14	6	

Yleisin väri parvessa		Punainen		Punainen2		Ruskea		Ruskea2		Vaalea		Valkoinen	
		%		%		%		%		%		%	
KANTA	497 kpl	kana	kukko	kana	kukko	kana	kukko	kana	kukko	kana	kukko	kana	kukko
alhonkanta	59		10	12	23	25		41	5	5	1,7		3,3
hornionkanta	45		4,4			16		22	9	8,9			4,4
hämeenkanta	23							8,7			4,3		
iitinkanta	31				23		6,5	16	34	16			
ilmajoenkanta	33				15	6	9	32	46	6			
jussilankanta	34				9	17	9	29	17				
kiuruvedenkanta	27				15	12	11	16	4		11		
piikkiönkanta	75		1,3		13	4		24	9	6,8	4		1,3
savitaipaleenkanta	32		3		28			16	13		6,3		6,3
tyrnävänkanta	138		4,3	3	8,7	1,5	4,3	23	12	4,5	11	1	11

Eniten raporteissa mainittuja yleisimpiä värejä on tyrnävän- ja piikkiönkannoilla: lähes kaikki tarjolla olleet väri vaihtoehdot on raporteissa mainittu joko kanojen tai kukkojen yleisimmäksi väriksi. Näiden kantojen osalta on mietittävä, ovatko ne nousseet suosituiksi siksi, että niillä on laaja värikirjo, vai onko näille kannoille kehittynyt laaja värikirjo siksi, että parvia on olemassa niin paljon.

Vähemmän kirjavissa kannoissa, esim. iitinkannassa, on mainittu musta tai musta pääväri, kirjava, ruskea, ruskea pääväri ja vaalea, mutta ei esimerkiksi harmaata tai punaista parven yleisimpänä värinä. Tuovinen (2010) mainitsee mustan valtaväriin olevan hämeen kannassa yleinen. Myös tässä aineistossa hämeen kannalla on täysmustaa 30 % ja valtaväriiltään mustaa 57 % kanoista. Valtaväriiltään mustia kanoja on enemmän vain savitaipaleenkannoilla. Berres ym. (2010) mukaan savitaipaleenkannalla ja hämeen kannalla on yhteistä geeniperimää, kenties se näkyy myös värijakaumassa.

Jos taulukkoa tarkastellaan värien näkökulmasta, niin esimerkiksi pääväriiltään mustia kanoja löytyy yleisimpänä kanan värinä kaikista muista paitsi alhonkannasta. Sen sijaan pääväriiltään harmaata kukkoa voisi etsiä 39 % todennäköisyydellä hämeen kannasta tai valkoista kukkoa 11 %

todennäköisyydellä tyrnäväkannasta. Väritään vaihtelevia on eniten tyrnävän-, hornion- ja kiuruvedenkannassa, eli yleisintä väriä on ollut vaikea määritellä näissä kanakannoissa.

4.1.3. Väriellä ei ole väliä

Väritaulukko on lukuisista aineistoon liittyvistä epätarkkuuksista johtuen lähinnä viitteellinen: omia kanojaan voi tarkastella siitä näkökulmasta, ovatko niiden värit yleisiä tai harvinaisia kanakannassa. On myös muistettava, että kaikki väri vaihtoehtot sisältävät melkoisen määrän erilaisia sävyjä ja kuvioiteja, joita on mahdotonta mahduttaa minkäänlaiseen kaavioon. Jos esimerkiksi alhonkannan kanoista yli 60 % on jonkinlaisia ruskeita, ei pidä olettaa, ettei kanoja "erottaisi toisistaan" siksi että ne on raportoitu samanvärisiksi.

Maatiaiskanoilla yksilöllinen vaihtelu on suurta, ja poikueisiin saattaa tulla yllättäviäkin värejä esille, vaikkei niitä olisi juuri näiden kolmen vuoden aikana raportoitu yleisimpinä väreinä. Joten jos joku kysyy, minkä värisiä maatiaiskanat ovat, niin vastaus on: kaiken värisiä.

Tässä käytettävissä olevan aineiston väritiedot ovat samansuuntaisia aiempien havaintojen kanssa. Tuovisen (2010) aineistossa tyypillinen maatiaiskan väri oli musta, ruskea, punainen tai vaalea, ja kukkojen pääväri musta (yli puolet kukoista), ruskea, kirjava tai punainen.

Värejä on aiemmin selvitetty myös opinnäytetyössä (Markkanen 2016). Vuosina 2006–2013 kertynyt aineisto on huomattavasti pienempi kuin nyt käsitelty. Silloin yleisimmässä alhonkannassa oli ollut käytettävissä 40 raporttivastausta, muissa paljon vähemmän. Osasta kanakantoja ei ollut saatavilla väreihin liittyviä raporttivastauksia lainkaan. Yhteenvetona värijakamista todettiin, että mustia tai mustavoittoisia yksilöitä on paljon. Jo tuolloin säilytysohjelman säännöissä oli kiellettyä tehdä siitosparvien valintoja lintujen värin perusteella, eikä kantojen sisällä havaittukaan olennaisia muutoksia eri värien esiintyvyydessä. Myös Berres ym. (2020, perustuen ennen 2018 kerättyyn aineistoon) kuvailee eri kantojen yleisimpiä värejä (Taulukko 4).

Taulukko 4. Maatiaiskanakantojen värien kuvaus Berres ym. (2020) mukaan.

Kanakanta	Värien kuvaus
Alhonkanta	Red, brown or light gray. Spotted plumage also occurs. roosters often have mottled feathers
Hornionkanta	Clearly black or brown, less light, in both sexes.
Hämeenkananta	Black, grey or brown individuals are also common.
Iitinkanta	Black or brown, some lighter colors occur spotted plumage exists
Ilmajoenkanta	Black or brown, other colors are rare
Jussilankanta	Black. Some brown chicken exists (no red color at all, occasionally grey or other colors)
Kiuruvedenkanta	One-third of plumage is black, one-third brown, only a few percent spotted or lighter color. Spotted roosters 20%, red color unusual
Piikkiönkanta	Most commonly black or nearly black, brown and mottled. Other colors less frequently. Roosters often have red or lighter shades.
Savitaipaleenkanta	Plumage color grey, black or brown. Chickens have often light colors
Tyrnäväkanta	Plumage colors most variable between the lines

Ennakkoluuloton suhtautuminen väreihin on tärkeää myös siksi, että geenitutkimus saattaa jossain vaiheessa saada selville jonkin väriin liittyvän muun ominaisuuden, mikä saattaakin olla tulevaisuudessa varsin arvokas. On myös huomattu, että mitä suuremmaksi jonkin kanan eläinten lukumäärä kasvaa, sitä laajemmaksi värien kirjo muuttuu (Tuovinen 2010). Laajasta värikirjosta voi siis nauttia hyvillä mielin: kanat saavat olla juuri sen värisiä kuin ovat.

4.2. Minkä kokoisia maatiaiskanat ovat?

Suomalainen maatiaiskana on kooltaan lähellä kevyitä munijarotuja. Kanat ovat kuitenkin tässäkin asiassa monimuotoisia. Taulukossa 5 on listattu aineiston tiedot kanojen ja kukkojen painoista. Vain osa säilyttäjistä punnitsee kanansa, joten tässä taulukossa on todennäköisesti useampi mittaustulos niiltä säilyttäjiltä, jotka käyttävät vaakaa eniten. Parvessa saattaa olla myös eri kasvuvaiheissa olevia lintuja. Koska tarkat ikätiedot puuttuvat, taulukko on lähinnä suuntaa antava.

Taulukko 5. Maatiaiskanojen ja -kukkojen painot kaikilta kanakannoilta, vuosien 2019–2021 aineiston mukaan.

Elopaino, g	Kanat		Kukot	
	Vastauksia, kpl	% vastauksista	Vastauksia, kpl	% vastauksista
alle 1000 g	13	5	2	1
1000–1500 g	76	30	22	9
1500–2000 g	111	44	46	19
2000–2500 g	45	18	76	31
2500–3000 g	7	3	69	28
3000–3500 g			24	10
3500–4000 g			5	2

Taulukosta 5 on pääteltävissä, että tyypillinen maatiaiskana painaa 1,5–2 kg ja maatiaiskukko 2–3 kg. Kanojen osalta on huomattava, että yli 2,5 kg kanojakin löytyy, ja kukot voivat olla jopa 4 kg painoisia.

Kantakohtainen vertailu ei aineiston vähäisen määrän takia onnistu. Todettakoon kuitenkin, että enemmän kuin yksi kappale yli 3 kg kukkoja löytyi tyrnävän-, piikkiön-, ilmajoen- ja hornionkannoista. Enemmän kuin yksi kappale yli 2,5 kg kanoja löytyi ilmajoen- ja tyrnävänkannoista.

Markkasen (2016) opinnäytetyössä kanojen paino vaihteli enimmäkseen 1 kg – 2,5 kg välillä ja Berres ym. (2020) kuvailee eri kanakantojen painon olevan 0,5 kg – 3 kg välillä. Esimerkiksi alhonkannasta on maininta 0,5 kg painosta, sen sijaan yli 3 kg painoisista linnuista ei ole mainintaa minkään kannan osalta.

4.3. Kuinka paljon maatiaiskanat munivat?

Kanojen hankintaa harkitseva toivoo yleensä saavansa kananmunia. Vuosiraportissa muninnan määrää kysytään sanamuodolla ”kanat munivat” ja vastausvaihtoehtoina on ”joka päivä”, ”joka toinen”, ”harvemmin”. Raportissa ei siis kysytä, kuinka monta munaa jokin tietty kana

munii viikossa tai kuukaudessa, vaan asiaa arvioidaan parvitasolla. Näin ollen parvissa voi olla keskiarvoa huomattavasti ahkerampia tai laiskempia munijoita.

Ruokinta ja muut hoitoon liittyvät taustatekijät vaikuttavat munintatiheyteen. Vuosiraportissa ei kysytä ruokinnan yksityiskohtia tai esimerkiksi kanalan valaistuksen tehoa, joten kanojen elinympäristöön liittyviä tekijöitä ei voi ottaa aineiston käsittelyssä huomioon. Munintatiheyttä ei ole myöskään tilastoitu tietyltä ajanjaksolta, joten eri säilyttäjillä voi olla muistiinpanoja muninnasta eri vuodenajoilta, mikä osaltaan vaikuttaa siihen kuinka paljon kanat munivat. Kysymys ei myöskään erottele ensimmäisen kauden munijoita myöhempien kausien munijoista.

Eri kantojen muninnan ahkeruudesta keskustellaan paljon, joten taulukkoon 6 on eritelty kantaakohtaisesti se tieto, mitä vuosien 2019–2021 raporteista on saatavissa.

Taulukko 6. Eri maatiaiskanakantojen muninta vuosien 2019–2021 aineiston mukaan.

Kanakanta	Vastausten lukumäärä, kpl	Muninta, % vastauksista			
		Joka päivä	Joka toinen päivä	Joka kolmas päivä	Harvemmin
Alhonkanta	48	35	56	8	
Hornionkanta	38	11	68	21	
Hämeenkanta	18	56	44		
litinkanta	26	12	58	31	
Ilmajoenkanta	25	24	64	12	
Jussilankanta	25	12	88		
Kiuruvedenkanta	22	14	82	5	
Piikkiönkanta	72	29	57	13	1
Savitaipaleenkanta	28	36	61	4	
Tyrnäväkanta	119	32	55	8	4

Taulukosta 6 on tärkeä huomata, että ainoastaan tyrnäväkannalla on yli 100 vastausta, ja piikkiönkannalla yli 50 vastausta. Lisäksi sama parvi voi olla raportoituna kolmeen kertaan. Useimmissa kannoissa 4 tai 5 prosenttia viittaa lähinnä yhteen raportoituun parveen kolmen vuoden aikana. Kokonaisuudessaan on kuitenkin nähtävissä, että maatiaiskanat munivat useimmiten joka toinen päivä.

Aiemmin on raportoitu maatiaiskanokien munivan keskimäärin 0,5–0,6 munaa päivässä (Tuovinen 2010). Hämeenkanta on uudessa aineistossa ainut kanta, missä joka päivä munivat ovat enemmistönä, mutta kannan raporteissa on aineistoa niin vähän, ettei tätä voi pitää kovin luotettavana tietona. On myös mahdollista, että munintakysymykseen vastaavat ne säilyttäjät, joiden parvet munivat erityisen runsaasti.

Johtopäätöksenä voi todeta, ettei munintatiheys ole kovinkaan olennainen asia kantaa valitessa. Kaikista kannoista löytyy joka päivä munivia kanoja. Jos munintatahdista toivottaisiin tarkempaa tietoa, munintatiheyttä pitäisi tilastoida samalta ajanjaksolta (esimerkiksi maalikesäkuu) ja samanikäisiltä kanoilta (esim. ensimmäistä kauttaan munivat 6 kk – 1 v. vanhat kanat). Tarkempi tieto voisi olla tarpeen esimerkiksi pientuotantokanala suunniteltaessa. Kuitenkin tähänkin tarkoitukseen riittänee tieto, että maatiaiskanalta on tyypillisesti odotettavissa yksi kananmuna keskimäärin joka toinen päivä.

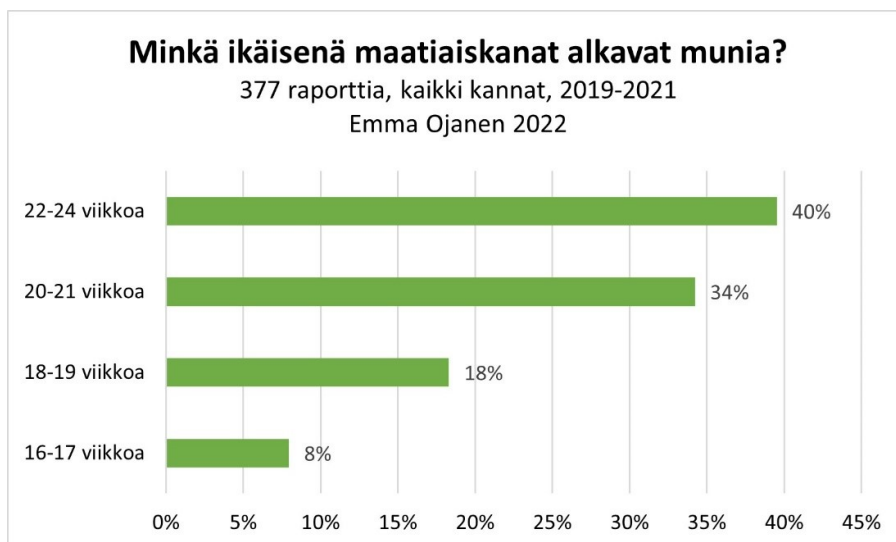
4.3.1. Milloin maatiaiskanat alkavat munia?

Muninnan alkamisen ajankohta kiinnostaa monia. Taulukossa 7 on kantakohtaisesti eritelty maininnat munimisen aloittamisen ajankohdasta eri kanakannoissa. Aineistoa on kuitenkin melko vähän, joten tietojen perusteella ei voi tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Tämän aineiston perusteella jussilan- ja savitaipaleenkannan kanat aloittavat hieman myöhemmin kuin muut, myös hämeen kannasta puuttuu varhaisin ikäluokka kokonaan.

Taulukko 7. Muninnan aloitusiän kantakohtainen vertailu vuosien 2019–2021 aineiston perusteella

Kanakanta	Vastausten lukumäärä, kpl	Munintaikä, % vastauksista			
		16–17 vk	18–19 vk	20–21 vk	22–24 vk
Alhonkanta	47	2	26	53	19
Hornionkanta	31	16	20	42	23
Hämeenkanta	18		22	11	67
Iitinkanta	21	14	5	48	33
Ilmajoenkanta	22	5	9	45	41
Jussilankanta	25			24	76
Kiuruvedenkanta	23	17	17	35	30
Piikkiönkanta	68	9	13	18	60
Savitaipaleenkanta	20			40	60
Tyrnäväkanta	102	10	31	34	25

Munintaiän alimmassa luokassa (16–17 viikkoa) oli muutamia havaintoja hornion-, iitin-, kiuruveden-, piikkiön- ja tyrnäväkannan kanoista. Alle 20 viikon munijoita ei ollut yhtään jussilan- ja savitaipaleenkannoissa.

Kuva 6. Muninnan alkamisajankohta kaikkien kantojen yhteisestä aineistosta.

Johtopäätös aineistosta on, että maatiaiskana alkaa munia puolen vuoden ikään mennessä. Markkasen (2016) aineistossa vastauksia munintaiän alkamisajankohtaan on maksimissaan 34 kpl per vuosi, enimmäkseen alle 20 havaintoa per vuosi, joten aineiston vähäisyydestä

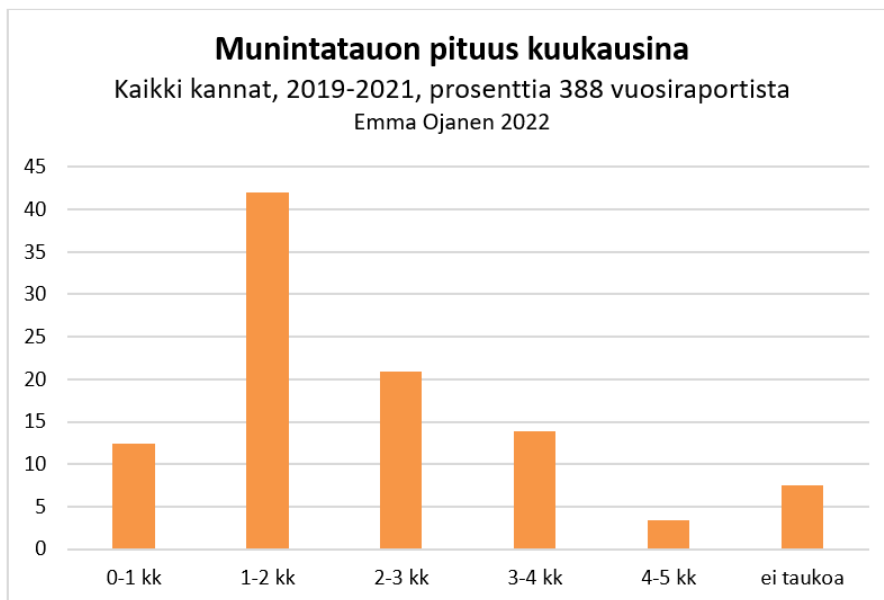
johtuen jo muutama poikkeusyksilö voi heilauttaa keskiarvoja suuntaan tai toiseen. Suurin osa havainnoista sijoittuu kuitenkin 5–7 kk välille. Berres ym. (2020) ja Tuovisen (2010) kuvaukset eri kannoista ovat samansuuntaisia, ja niissäkin muninnan alkamisajankohta on enimmäkseen 5–6 kk välillä.

Muninnan alkamisajankohdan tilastoinnissa voisi olla hyvä ottaa huomioon kanojen syntymäaika. Loppukesästä syntyneet kanat eivät ehkä ala munia pimeimpään vuodenaikaan, vaan vasta myöhemmin. Aikaisin keväällä syntyneet kanat alkavat kenties munia hieman aiemmin. Näin ollen muninnan aloitusajankohtaan voi vaikuttaa kanakannan lisäksi myös ympäristötekijät, joten kaikki kanat eivät välttämättä käyttäydy tilaston esittämällä tavalla.

4.3.2. Munintatauon pituus

Syksyn sulkasato ja munintatauko voivat tulla uudelle kanaharrastajalle yllätyksenä. Rehua kuuluu mutta munia ei tule. Eri kanakannoilla saattaa olla eroa sen suhteen, miten pitkiä taukoja muninnasta pidetään. Tästä ei kuitenkaan aineiston vähäisyyden takia kannata tehdä kanta-kohtaista vertailua. Munintatauon pituuteen vaikuttaa kanojen iän lisäksi myös ruokinta ja kanelan ympäristötekijät, mutta näistä asioista ei vuosiraportissa kysytä. Kuvasta 7 on nähtävissä, että tyypillisesti maatiaiskana pitää munintataukoja 1–2 kk vuodessa.

Raporteista löytyy kuitenkin mainintoja lähemmäs puolen vuoden mittaisista tauoista, ja toisaalta mainintoja kanoista, jotka eivät pidä taukoa lainkaan. Jälkimmäiset kanat saattavat olla ensimmäistä kauttaan munivia parvia, jolloin munintataukoja ei ole vielä ehtinyt tulla vuosiraportin täyttämiseen mennessä. Muutaman kuukauden mittainen munintatauko on aikuisille kanoille normaali ilmiö.

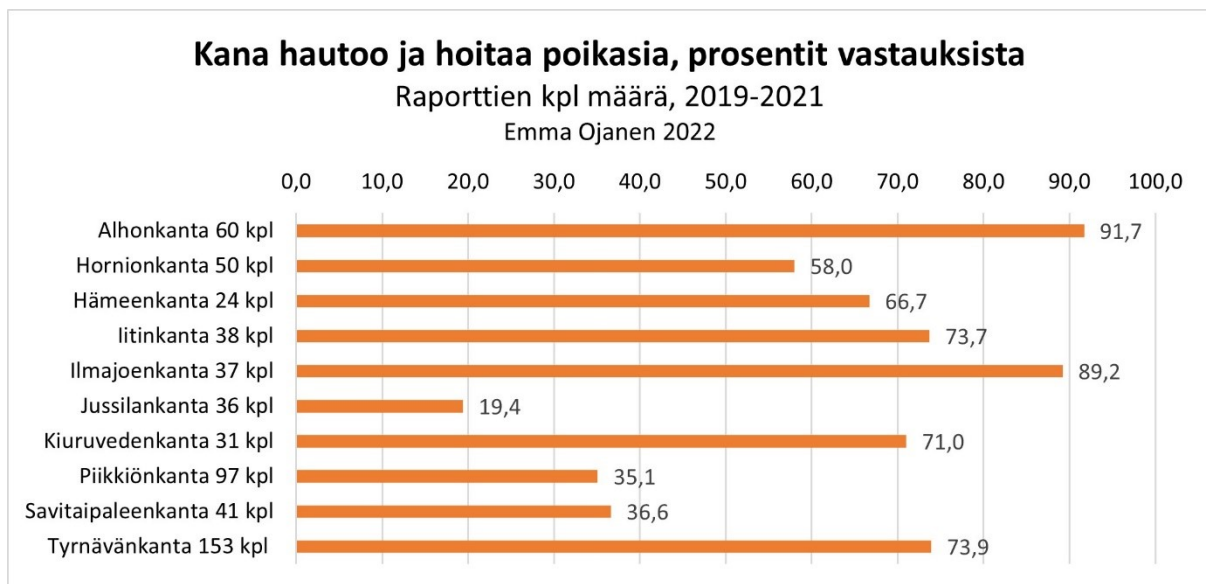

Kuva 7. Maatiaiskanojen munintatauon pituus kuukausina. Vastausten määrä ilmoitetaan prosentteina 388 vuosiraportista vuosilta 2019–2021.

4.4. Maatiaiskan emo-ominaisuudet

Maatiaiskanojen emo-ominaisuudet, eli kyky hautoa munia ja hoitaa poikasia, kiinnostavat monia kasvattajia. Maatiaiskanojen toivotaan säilyttävän kyky lisääntyä itse. Monet pitävät tärkeänä, ettei hautomakonetta tarvitsisi käyttää. Toisaalta kasvattajia mietityttää, hautovatko kanat jatkuvasti. Maatiaiskanojen hankintaa harkitseva saattaa siis joko toivoa, että kanat lisääntyvät itse ja saavat paljon tipuja, tai toivomuksena voi olla hautomisesta vähemmän kiinnostuneet kanat.

Vuosiraportissa pyydetään valitsemaan vastausvaihtoehdoista ”hautovat ja huolehtivat poikastaan kuoriutumisen jälkeen”, ”hautovat ja hylkäävät poikaset”, ”eivät haudo” tai ”muu luonteen piirre”. Toisessa kysymyksessä kysytään haudontaprosenttia parvessa, yli tai alle 30 %. Käytännössä näihin kysymyksiin on ilmeisesti vastattu niin, että vaihtoehto ”hautoo ja huolehtii” on valittu, jos se on sopinut omaan parveen, ja muuten jätetty vastaamatta. Haudontaprosenttiosuuksiin on tullut vain hajanaisia vastauksia. Tässä raportissa onkin selkeyden vuoksi huomioitu vain ne raportit, missä on vastattu kohtaan ”hautoo ja huolehtii poikastaan kuoriutumisen jälkeen”.

Kuva 8. Maatiaiskanojen emo-ominaisuudet. Kantakohtainen vertailu vuosiraporttien vastauksista vuosilta 2019–2021.

Kuvassa 8 on kantakohtainen erittely siitä, kuinka monessa vuosiraportissa on vastattu kanojen hautovan ja hoitavan poikasiaan itse. Ainoastaan alhon-, hornion-, piikkiön-, ja tyrnävänkannalla on 50 kappaletta tai enemmän vastauksia vuosiraporteissa. Sama parvi on voitu myös raportoida kolmeen kertaan.

Olemassa olevan aineiston perusteella alhonkanta ja ilmajoenkanta ovat innokkaimpia emoja. Aiemmassa tutkimuksessa (Berres ym. 2010) on mainittu alhonkannan hyvistä emo-ominaisuuksista ja yleisestä haudonnasta, mutta ilmajoenkannasta ei ole ollut aiempaa aineistoa.

Vähiten kiinnostusta tipujen hoitoon löytyy jussilan-, piikkiön- ja savitaipaleenkannasta, näissä kanaemojen hautomavietti jää alle 50 % vastauksista. Myös Berres ym. (2010) toteaa jussilankannan hautomisinnokkuuden olevan vähäistä.

Tyrnävänkanta ja piikkiönkanta ovat tällä hetkellä suosituimmat maatiaiskanakannat. Vastausten suhteellisen suuresta määrästä johtuen näiden kantojen välistä eroa voi pitää jokseenkin luotettavana tuloksena. Tyrnävänkanta on näistä kahdesta innokkaampi hautomaan.

Jussilankanta ja savitaipaleenkanta ovat tällä hetkellä suhteellisen vähälukuisia kanakantoja. Näissä kahdessa olisikin tärkeä löytää kanoja, jotka ovat innokkaita hautomaan. Emo-ominaisuudet periytyvät jossain määrin, joten jo muutama innokas kanaemo voi muuttaa näiden kantojen tilannetta nopeasti. Tilanteen kehittymisen seurannan kannalta olisi hyvä, jos vuosiraporttiin voisi merkitä selkeästi hautovien kanojen lukumäärän raportoitavan vuoden aikana.

4.5. Maatiaiskanojen luonne

Yksi vuosiraportin haastavista kysymyksistä liittyy kanojen ja kukkojen luonteeseen. Raportissa pyydetään rastia ruutuun parven kukoista ja kanoista kokonaisuutena, eli onko parvi yleisesti ottaen "kesy", "vihainen" tai "jotain muuta, mitä". Avoimeen vastauskenttään on useimmiten tarkennettu, että parvessa on arkoja lintuja. Kysymyksessä ei siis eritellä sitä, kuinka monta lintua parvessa käyttäytyy "vihaisesti" tai "kesysti", vaan asiaa kysytään yleisellä tasolla. Taulukossa 8 on ryhmitelty vastaukset aroista tai säikyistä kanoista ja kukoista erikseen.

Taulukko 8. Maatiaiskanaparvien luonne, vuosiraporttien vastaukset vuosilta 2019–2021.

	Vastausten lukumäärä, kpl	Maatiaiskanojen luonne, % vastauksista			
		Kesy	Vihainen	Arka	Muu vastaus
Kanat	487	92	0,2	1,4	6
Kukot	484	90	1	1,9	7

Aineiston perusteella voidaan todeta, että kolmen vuoden aikana ainoastaan yhdessä parvessa on maininta vihaisista kanoista (0,2 % kaikista vastauksista). Mainintoja vihaisista kukoista löytyy viisi kappaletta (1 % kaikista vastauksista). Vihaisuus on siis maatiaiskanoilla erittäin harvinaista. Arkoja tai säikkyjä kanoja oli vastauksissa vain seitsemässä parvessa ja kukkoja yhdeksässä parvessa (1,4 % ja 1,9 % kaikista vastauksista) eli nekin ovat aineiston perusteella varsin harvinaisia.

Avoimissa vastauksissa on kanojen osalta kuvauksia "sallivat läsnäolon kanalassa, mutta eivät anna koskea", "itsenäisiä", "villejä", "kilttejä ja uteliaita", "rauhallisesti väistävät, mutta eivät sylikeesyjä", "vilkkaita", "uteliaita", "ei käsikeesyjä, mutta ruualla saa houkuteltua". Kukkojen osalta avoimissa vastauksissa on mainintoja "sopuisia, eivät ihan käsikeesyjä", "hyvin huolehtivainen, myös muiden lajien yksilöitä kohtaan", "kiltti", "villi", itsenäisiä", "aggressiivisuutta pihalla ollessa, mutta ei kanalassa", "muita kukkoja kohtaan aggressiivinen", "väistävät", "lempeä", "rauhallinen", "herrasmies kanoille". Nämä kuvaukset paljastavat, että aggressiivisuutta voi olla erilaista, joko ihmiseen tai lajitovereihin kohdistuvaa.

Monissa avoimissa vastauksissa on todettu, että parvessa osa kanoista on kesyjä ja osa arkoja. Kysymys voisi toimia paremmin, mikäli raporttiin olisi mahdollista merkitä lukumäärä eri luonnekuvaukseen sopivista yksilöistä. Näyttää myös siltä, että määritelmä "arka" olisi hyvä lisätä vastausvaihtoehtoihin.

Kanojen ja kukkojen luonteen määrittely on hankalaa. Esim. kesyys voi tarkoittaa ihmisille eri asioita. Kanojen käyttäytyminen riippuu myös niiden käsittelystä. Ihmisiin leimautuneet konehaudotut tiput voivat olla aikuisenakin kesyjä. Ei siis ole mahdollista todeta, että jokin kanakanta olisi jollain lailla kesympi kuin toinen, eikä aineiston määrä riitä tarkkoihin kantakohtaisiin vertailuihin. Luonnekuvausten määritelmistä pitäisi myös olla jonkinlainen yhteinen käsitys, jotta tuloksia voisi mielekkäästi vertailla.

Kukkojen vihaisuus on ehkä helpommin määriteltävissä riskiksi hyökätä ihmisen kimppuun. Aineiston perusteella tämä on varsin harvinaista, ihmistä kohtaan aggressiivisesti käyttäytyvät kukot karsitaan nopeasti parvista pois. Koska aggressiivisuus on jossain määrin periytyvä ominaisuus, satunnaiset vihaiset kukot saattavat olla ennemminkin kanasukuun liittyvä asia, eikä niinkään kanakantaan tai maatiaiskanoihin yleisesti liittyvä asia. Vihaisella kukolla voi olla vihasia jälkeläisiä kanakannasta riippumatta.

Markkasen (2016) pro gradussa kanojen luonnetta oli määritelty asteikolla 1–5. Luonteen pisteytyksessä esiintyi kausittaista vaihtelua enemmän kuin kantakohtaista vaihtelua. Vuonna 2012 lähes kaikki kannat olivat saaneet korkeammat pisteet kuin aiempina vuosina. Vuosina 2006–2010 pistemäärät vaihtelivat 1–1,8 pisteen välillä ennen pistemäärien tuntuva hypäystä ylöspäin. Tämä saattaa johtua kyselyn ohjeistuksen muuttumisesta tms. seikasta enemmän kuin kanojen luonteen äkillisestä muuttumisesta. Berres ym. (2020) ehdottaa muutamia mainintoja luonteesta, esim. "good of excellent" alhon- ja hämeenkanasta, mutta ei muista kannoista. Yhteenvetona voikin todeta, että vaikka kanojen luonne selvästi kiinnostaa kasvattajia paljon, luonteen määrittely tai sen mittaaminen ei ole helppoa.

5. Yhteenveto

Maatiaiskan säilytysohjelman vuosiraportointi tarjoaa mahdollisuuden kerätä vuosi vuodelta karttuvaa aineistoa paitsi maatiaiskanojen määrästä, myös maatiaiskanojen ominaisuuksista. Tiedot maatiaiskanojen laadullisista ominaisuuksista kiinnostavat kanojen hankintaa harkitsevia ihmisiä ja osaltaan auttavat saamaan lisää osallistujia ohjelmaan. Mitä enemmän säilytysohjelmassa on osallistujia, ja mitä useampi vastaa vuosiraportoinnin kysymyksiin, sitä enemmän saadaan tietoa siitä, millainen suomalainen maatiaiskana on kaikessa monimuotoisuudessaan.

Tutkimusmenetelmällisten erojen vuoksi nyt saatuja tuloksia ei voi kaikissa muuttujissa verrata aiempiin tutkimuksiin (Markkanen 2016, Berres ym. 2020). Vuosiraportoinnin kyselylomaketta olisikin hyvä kehittää niin, että sen avulla olisi mahdollista kerätä mahdollisimman monipuolista aineistoa pitkällä aikajänteellä tulevaisuuden tutkimustarpeita varten.

Vaikka tässä raportissa onkin ollut mahdollista käsitellä vain suppea ja monin tavoin vajaa aineisto, jo nyt kertyneistä tiedoista näkee, että suomalaisessa maatiaiskanassa on kaikille jotakin, riippuen siitä mitä ominaisuuksia omilta kanoiltaan toivoo.

Vuosiraportin kyselylomakkeen uudistaminen mahdollistaisi tarkemman ja monipuolisemman aineiston tulevaisuudessa. Laadulliset ominaisuudet ovat lisääntyvässä määrin tärkeitä, kun kanoja hankitaan ennen kaikkea kotitarvekanaloihin tai lemmikeiksi. Lintujen luonne ja persoonallinen ulkonäkö voivat olla tärkeämpiä valintaperusteita kuin muninnan tehokkuus tai nopeasti saavutettu teuraskoko. Maatiaiskana on monella tapaa monimuotoinen, ja rotuominaisuuksien suuren vaihtelun arvostaminen sellaisenaan auttaa ainutlaatuisia alkuperäisrotua säilyttämään myös tulevaisuudessa.

Viitteet

- Auvinen, K. 2014. Suomalaisen maatiaiskan säilytysohjelman nykytila. Ohjelman kuvaus säilyttäjän silmin. Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Maaseutuelinkeinojen koulutusohjelma. Hämeen ammattikorkeakoulu. Viitattu: 13.10.2022. Saatavilla: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201404033856>
- Berres, M.E., Kantanen, J., Honkatukia, M., Wolc, A., & Fulton, J.E. 2020. Heritage Finnish Landrace chickens are genetically diverse and geographically structured, *Acta Agriculturae Scandinavica, Section A — Animal Science*, 69:1–2, 81–94, DOI:10.1080/09064702.2020.1727561
- FAO (n.d.) Assigning Risk Categories in DAD-IS. Viitattu 6.9.2022. <https://360.articulate.com/review/content/f940acc0-29db-4431-a37a-870c91e17b77/review>
- Hassinen, K. 2006. Maatiaisten matkassa. Gummerus Kirjapaino Oy. Maahenki Oy Helsinki.
- Hassinen, K. 2014. Omat kanat, omat munat. Pihakanalan perustaminen. Tammi, Helsinki.
- Honkatukia, M. 2022. sähköposti 27.5.2022
- Luonnonvarakeskus 2019. Opas säilyttäjälle. Suomalaisen maatiaiskan säilytysohjelman säännöt. Viitattu: 5.9. 2022. <https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/www/Tietopaketti/Eläingeenivarat/sailytysohjelmat/maatiaiskana/Opas%20s%C3%A4ilytt%C3%A4j%C3%A4lle%202019.pdf>
- Luonnonvarakeskus 2021. Kanakuulutus: alkuperäinen maatiaiskana tarvitsee lisää kasvattajia. Tiedote 30.3.2021. Viitattu 5.9.2022. <https://www.luke.fi/fi/uutiset/kanakuulutus-alkuperainen-maatiaiskana-tarvitsee-lisaa-kasvattajia>
- Luonnonvarakeskus 2022. Maatiaiskanat voivat elää yli kymmenvuotiaiksi – kanoja parhaiten tarjolla loppukesällä. Tiedote 11.5.2022. Viitattu: 5.9.2022. <https://www.luke.fi/fi/uutiset/maatiaiskanat-voivat-elaa-yli-kymmenvuotiaiksi-kanoja-parhaiten-tarjolla-loppukesalla>
- Kantanen, J. 2021. Kanan pitkä matka Aasian viidakosta Pohjolaan. Luonnonvarakeskus. Suomalaisen maatiaiskan säilytysohjelman tiedote 2021. Luonnonvarakeskus. Syyskuu 2021.
- Malomane, D.K., Simianer, H., Weigend, A., Reimer, A., Schmitt, A. O. & Weigend, O. 2019. The SYNBREED chicken diversity panel: a global resource to assess chicken diversity at high genomic resolution. *BMC Genomics* 20: 345. DOI: <https://doi.org/10.1186/s12864-019-5727-9>
- Markkanen, S. 2016. Suomalaisen maatiaiskan tuotanto-ominaisuuksien ja höyhenpeitteen värin muutokset 2006–2013 sekä maatiaiskanarekisterin tietojen tutkimuskäytön arviointi. Pro gradu –tutkielma. Biotieteiden koulutusohjelma, Luonnontieteiden ja metsätieteiden tiedekunta Soveltava eläintiede. Itä-Suomen yliopisto 2016. Viitattu: 3.10.2022. <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/16806>

Ojanne, T. 2012. Opas pienkanalan hoitajalle. Jokioinen: Suomen Siipikarjaliitto.

Ojanne, T. 2022. Savitaipaleenkana. Vuoden 2022 maatiiseläin. Maatiainen 1/2022

Pehu, T., Kiviharju, E., Rusanen, M., Kantanen, J. & Heinimaa, P. 2018. Suomen maa-, metsä- ja kalatalouden kansallinen geenivaraohjelma. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2018:11a. Maa- ja metsätalousministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-453-994-4>

Ruokavirasto 2022. Ympäristösopimukset. Sivut päivitetty 18.5.2022. Viitattu. 3.9.2022.
Saatavilla: <https://www.ruokavirasto.fi/viljelijat/tuet-ja-rahoitus/ymparistosopimukset/>

Tuovinen, T. 2010. Suomalaisen maatiaiskan säilytysohjelma. Suomen maataloustieteellisen seuran tiedote nro 26. Maataloustieteen päivät 2010. Viitattu: 3.10.2022. Saatavilla: <https://journal.fi/sms/article/view/76896/38056>

Tuunainen, P. 2021. Maatiaiskan säilytysohjelman vuosiraportointi 2020. Suomalaisen maatiaiskan säilytysohjelman tiedote 2021. Luonnonvarakeskus. Syyskuu 2021

**Löydät meidät
verkosta**

luke.fi

